

Pavle Jović

PRVI BIOGRAFI PRIMOŽA TRUBARJA MED JUŽNIMI SLOVANI

Protestantski pridigar in začetnik slovenskega knjižnega jezika Primož Trubar (1508–1586) med svojimi rojaki dolgo ni imel ne biografije ne bibliografije. Izjemnih del, ki jih je Trubar ustvaril s svojo zmožnostjo in velikimi žrtvami, Slovenci dolgo niso ne poznali ne priznavali.

O Trubarju je do danes že veliko napisanega tako v Sloveniji kot v tujini, kljub temu pa je še veliko nepojasnjenega o življenju očeta prvih slovenskih knjig. Malo je tudi znano, kdo so bili prvi Trubarjevi biografi. Slovani so se začeli zanimati za Trubarjevo delo ob koncu 18. stoletja v času narodnega preroda in pod vplivom razsvetljskih idej nemškega filozofa Johanna Gottfrieda Herderja (1735–1803). Čeprav je na Slovenskem Trubarja s spoštovanjem prikazal že Janez Vajkard Valvasor v svoji nemški *Slavi vojvodine Kranjske* (1689), so Slovenci o Trubarju pisali z zamudo šele na začetku 19. stoletja, ko ga je je Marko Pohlin uvrstil v svoj biografski in bibliografski priročnik *Bibliotheca carnioliae* (1803) in ga je z občudovanjem omenil Jernej Kopitar v uvodu v svojo slovnico slovenskega jezika (1808, izšla 1809).

Slovenci

Začetke znanstvenega raziskovanja reformacije na Slovenskem navadno povezujemo z delom Zoisovega kroga, ki ga je zbral razsvetljenec baron Žiga Zois (1747–1819), gojenec modenske viteške akademije v Reggio in učenec francoskih enciklopedistov; bil je prvi, ki je sistematično zbiral dela slovenskih reformatorjev. Na njegovo pobudo so začeli Slovenci preučevati Trubarjeve knjige.

Eden izmed ustanoviteljev slavistike, Slovenec Jernej Kopitar (1780–1844), ki je izšel iz Zoisovega kroga, je objavil prvo znanstveno slovnico slovenskega jezika (*Grammatik der slavischen Sprache in Krain, Karnten and Steiermark*, Ljubljana 1808). V njej je opisal Trubarjeve knjige v latinici, glagolici in cirilici, ki jih je našel v knjižnici barona Zoisa v Ljubljani in Dvorni knjižnici na Dunaju, vendar o Trubarjevem življenju v tej knjigi ni podatkov; Kopitar je bil samo prvi Trubarjev bibliograf.

Slovenski privrženec razsvetljenstva Janez Nepomuk Primic (1785 do 1823), prvi profesor slovenščine na graški univerzi, je leta 1814 izdal abecednik *Novi Nemško-slovenski bukvar*, v njem pa je dodal v nemščini več informacij o slovenskem slovstvu, na koncu, v drugem dodatku (*II Anhang, Primus Truber*), tudi Trubarjev življenjepis.¹ Leta 1854 je slovenski slavist, slovníčar in profesor slovenščine na gimnaziji v Celovcu Anton Janežič (1828–1869) objavil učbenik *Slovenska slovnica* in ji dodal kratek *Pregled slovenskega slovstva*; v njem je podal kratek življenjepis Primoža Trubarja.² V poletnem semestru 1851 je bil učenec Frana Miklošiča. Izdajal je prvo slovensko leposlovno revijo *Glasnik slovenski oz. Slovenski glasnik* (1858–68), v kateri so sodelovali nešteti slovenski literati in kritiki (Matija Valjavec, Fran Levstik, Josip Jurčič, Josip Stritar).

Slovenski pisatelj, etnolog in profesor Janez Trdina (1830–1905) je leta 1866 objavil knjigo z naslovom *Zgodovina slovenskega naroda*, v kateri je podal kratek življenjepis Primoža Trubarja. Med službovanjem na Hrvaškem je med mladino širil svobodomiselnost in narodoljubnost. Pripadal je zgodnji generaciji slovenskih svobodomislecev oziroma liberalcev po marčni revoluciji leta 1848.

Srbi

V drugi polovici 19. stoletja, ko je bila slovenska misel zadušena pod avstrijskim absolutizmom in katolicizmom, je bil v Novem Sadu, *srbskih Atenah*, enem izmed duhovnih in kulturnih središč naroda

- 1 Janez Nepomuk Primic, *Novi Nemško-slovenski bukvar*, Gradec, 1814, 142–145.
- 2 Anton Janežič, *Slovenska slovnica s kratkim pregledom slovenskega slovstva*, Celovec 1854.

Srbov, objavljen razširjen Trubarjev življenjepis, ki je izšel izpod peresa malo znanega srbskega literata in publicista Emila Čakra (1837–1884).³ V obsežnejšem prispevku, posvečenem življenju in delu Primoža Trubarja, Emil Čakra navaja vse bistvene podatke iz življenja velikega slovenskega reformatorja.

Emil Čakra se je rodil 2. oktobra 1837 v Novem Sadu v ugledni družini. Njegov oče Petar Čakra se je iz južne Srbije (Struga, zdaj v Republiki Makedoniji) naselil v Novem Sadu v prvi polovici 19. stoletja, kjer je bil senator.⁴ Pavel Čakra se je že v mladih letih zanimal za zgodovino Slovanov in za vzajemnost med njimi. V letih 1858–60 je potoval po južnoslovenskih krajih; med drugim je večkrat obiskal takratne slovenske in avstro-ogrske dežele Koroško, Kranjsko in Štajersko. V teh letih (1848) je Fran Miklošič ustanovil katedro za slavistiko na dunajski univerzi, kjer je Čakra nekaj časa privatno študiral; študij je nadaljeval v Pragi.

Čakrov prispevek o Trubarju z naslovom *Jugoslovenski reformati, Primislav Truber* je izšel v srbskem književnem obzorniku *Slovenka*, ki je bil natisnjen v škofovski tiskarni v Novem Sadu leta 1860. *Slovenka* je njegovo najpomembnejše literarno delo, ki ostaja nekaj enkratnega v kulturnozgodovinskem razvoju slovanstva. To je izbrana, izvirna zbirka prispevkov o Slovanih; je izraz takratnega jugoslovenskega idealizma.⁵ Obzornik je nastal po zgledu čeških obzornikov *Slavin* in *Slavinka*, ki sta izhajala v Pragi na pobudo Josefa Dobrovškega; obravnavala sta vprašanja o jezikih in književnostih slovanskih narodov.

Čakra je bil navdušen privrženec panslovenske oziroma jugoslovenske ideje. Prizadeval si je tudi za čistost srbskega jezika, za slovanski jezik brez tujk. Leta 1859 je objavil jezikoslovno razpravo *Slovenska azbuka, kirilica ili latinica*, kjer je predlagal enotno abecedo za vse Slovane. *Slovenka* je izhajala le eno leto, in sicer zaradi slabe finančne podpore.

3 Emil Čakra, *Jugoslovenski reformati. Primislav Truber*, Slovenka 1860, I, 1, 44–58.

4 Ilija Ognjanović, *Grobovi znamenitih Srba*, Novi Sad 1890, 23–24.

5 Miraš Kićović, *Emil Čakra, jedan jugoslovenski idealist*, Glasnik istorijskog društva u Novom Sadu, 1931, knjiga 4, 275–286.

Pomembno je, da je bil Emil Čakra eden prvih srbskih književnikov, ki so se začeli sistematično zanimati za slovensko slovstvo. V *Slovenki* je pisal o Janezu Bleiweisu in o Matiji Majarju, ki sta bila med Slovenci apostola ideje jugoslovanstva in skupnega jezika. Bil je privrženec črkopisnih, jezikoslovnih in idejnih reform Vuka Stefanovića Karadžića. Med letoma 1858 in 1860 se je mudil v Ljubljani in o tem napisal članek v *Slovenki*.⁶ Med drugimi znamenitostmi Ljubljane je obiskoval Licejsko knjižnico, kjer je preučeval Trubarjeva dela.⁷ Žal je kmalu umrl zaradi jetike, kot številni srbski (in slovenski) književniki tistega časa.

Se en srbski slavist je objavil pet let pozneje, tj. 1865, nekoliko krajši Trubarjev življenjepiš, ki je izšel v srbskem obzorniku *Danica* (izhajal je v Novem Sadu od leta 1859).⁸ To je bil Jovan Živanović (1841–1916), profesor srbskega jezika na ugledni gimnaziji v Sremskih Karlovcih.⁹

Tudi Jovan Živanović je bil vsestransko izobražen literat. Rodil se je 18. 11. 1841 v Sremskih Karlovcih. Osnovno šolo in gimnazijo je končal v rojstnem kraju. Študiral je slavistiko na Dunaju pri Franu Miklošiču.¹⁰ Od leta 1865 je bil profesor srbskega jezika na gimnaziji v Sremskih Karlovcih. Od leta 1875 je predaval tudi cerkveno slovanščino v karlovškem semenišču. Pri Srbih je Živanović znan predvsem kot avtor številnih učbenikov in slovníc *Srpska čitanka* (Pančevo 1884), *Srpska sintaksa* (Novi Sad 1889), *Izvod iz stare slovenske gramatike* (Novi Sad 1873), *Stara slovenska gramatika* (Pančevo, 1880), *O gramatici starog slovenskog jezika* (Beograd 1884), *Gramatika staroslovenskog jezika* (Novi Sad 1895).¹¹

Tudi Jovan Živanović je bil privrženec reform Vuka S. Karadžića in tudi on si je prizadeval za čistost srbskega jezika. Omenjen je v znani *Istorii slavjanskoj filologii* Vatroslava Jagića.¹²

6 Emil Čakra, *Ljubljana*, Slovenka 1860, I, 7, 574–579.

7 Lazar Čurić, *Novosadčan Emil Čakra o licejski knjižnici v Ljubljani*, Knjižnica 1980, 34, 77–78.

8 Jovan Živanović, *Primož Trubar*, *Danica* 1865, VI, 2, 38–42.

9 Radivoje Vrhovac, *Jovan Živanović*, *Bosanska vila* 1896, XI, 22, 345–347.

10 *Enciklopedija Novog Sada*, Novi Sad, Prometej, 1997, zv. 8, 143–144.

11 Pavle Jović, v: *Slavistična revija* 2006, 4, 877–878.

12 И. В. Ягич, *История славянской филологии*, Санктпетербург, 1910, 905.

Trubarjev življenjepis, ki ga je napisal Živanović, je nastal na podlagi preučevanja prispevkov o znamenitem Slovencu v čeških zbornikih, predvsem v *Slovanu* in *Slovanki*. V svojem prispevku o Trubarju je Živanović prvi omenil še eno Trubarjevo zaslugo za Slovence in slovenski rod: pobudo za ustanovitev prve tiskarne v Ljubljani.

Hrvati

Hrvaški zgodovinar in bibliograf Ivan Kukuljević Sakcinski (1816–1889) je leta 1851 v *Arhivu za povestnicu jugoslavensku* naštel knjige slovenskega protestantskega pisca Primoža Trubarja, toda brez biografskih podatkov. Zelo skromni podatki o Trubarjevem življenju so izšli v delu hrvaškega slavista Ivana Kostrenčiča z naslovom *Urkundliche Beiträge zur Geschichte der protestantische literatur der Südslaven in den Jahren 1559–1565* (Dunaj 1874). Knjiga govori o Trubarjevem dopisovanju s pomembnimi osebnostmi burnega 16. stoletja. Tudi Ivan Kostrenčič (1844–1929) je končal slavistiko na dunajski univerzi pri Miklošiču in je bil prvi izobraženi bibliotekar Narodne in sveučilišne biblioteke u Zagrebu. Objavil je obširno ogrodje za preučevanje protestantskega gibanja na Slovenskem in Hrvaškem.

Sklep

Med prvimi, maloštevilnimi biografi Primoža Trubarja v 19. stoletju so tudi Slovani, predvsem Čehi, ki so bili najbližji reformaciji. Nekaj pozneje so o Trubarju pisali njegovi rojaki, toda zelo skromno: prepородitelj iz Zoisovega kroga Janez Primic (1814), slavist Anton Janežič (1854) in svododomiseln pisatelj Janez Trdina (1866). Za njimi sledijo srbska slavista Emil Čakra in Jovan Živanović, oba slušatelja Frana Miklošiča na dunajski univerzitetni slavistiki. Bila sta prva med južnimi Slovani, ki sta se poglobljeno zanimala za Trubarjevo delo za Slovence in Slovane na jugu ter Slovane nasploh; napisala in objavila sta prvi razširjeni biografiji znamenitega Slovenca. Srbska slavista sta delovala v takratnih kulturnih središčih Srbov v Novem Sadu in Sremskih Karlovcih.

Pomembno je, da sta srbska slavista videla v Trubarju ne samo utemeljitelja slovenskega knjižnega jezika in književnosti ter verskega

reformatorja, ampak tudi začetnika ideje o vzajemnosti med južnimi Slovani.

Srbska slavista Emil Čakra in Jovan Živanović sicer nista bila začetnika ideje jugoslovanstva med Srbi: panslovanska in južno-slovanska ideja oz. vzajemnost, sta bili znani že desetletja prej (Teodor Pavlovič, 1804), a v literarni zgodovini Slovencev si ju kaže zapomniti kot prva temeljita biografa Primoža Trubarja med južnimi Slovani.

Vse omenjene prve Trubarjeve biografije povezuje (z izjemo Primica), da so bili slušatelji enega največjih slavistov 19. stoletja – Franca Miklošiča, pa tudi to, da so bili privrženci slovanske vzajemnosti. Franc Miklošič o Trubarju ni pisal, to je naredil šele leta 1923 France Kidrič (1880–1950), ustanovitelj katedre za literarno zgodovino na leta 1919 ustanovljeni ljubljanski univerzi.